

The Unity of National and European Musical Traditions in Adil Babirov's Prelude-Scherzo

¹ Aygun Babaverdiyeva

<https://doi.org/10.69760/gsrh.0250206007>

Abstract: Adil Babirov's *Prelude-Scherzo* represents a significant example of the successful synthesis between Azerbaijani national music traditions and European classical forms. The work unites the lyrical expressiveness of the prelude with the energetic, dynamic character of the scherzo, forming a coherent dramaturgical structure enriched by both musical worlds. Babirov combines mugham intonations, national rhythmic elements, and melodic flexibility with the harmonic language and formal principles of European classical-romantic music, thereby creating an original sound palette. The recurring thematic motives reinforce the artistic idea and demonstrate how national musical identity can exist harmoniously within Western compositional frameworks. The composition not only strengthens the expressive potential of Azerbaijani music but also serves as a valuable pedagogical and performative example within contemporary piano literature. Overall, *Prelude-Scherzo* embodies Babirov's artistic mission: integrating tradition and innovation while presenting national musical thinking through a universal musical language.

Keywords: *Adil Babirov; national musical traditions; European harmony; mugham elements; Prelude-Scherzo*

¹ Babaverdiyeva, A. 1st-year Master's Student in Music Criticism, Nakhchivan State University, Azerbaijan. Email: aygunbabaverdiyeva.uni@gmail.com. ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-2785-5551>

ADİL BƏBİROVUN “PRELÜD-SKERSO” ƏSƏRİNDƏ MİLLİ VƏ AVROPA MUSIQI ƏNƏNƏLƏRİNİN VƏHDƏTİ

¹ Aygun Babaverdiyeva

<https://doi.org/10.69760/gsrh.0250206007>

Xülasə: XX əsrin ortalarından etibarən Azərbaycan bəstəkarlıq məktəbi milli musiqi ənənələri ilə Avropa klassik musiqi sisteminin yaradıcı sintezini özündə birləşdirən yeni inkişaf mərhələsinə qədəm qoymuşdur. Bu istiqamətin görkəmli nümayəndələrindən biri də bəstəkar Adil Bəbirovdur. Onun “Prelüd-Skerso” əsəri milli musiqi intonasiyası ilə Avropa harmonik və formal prinsiplərinin vəhdətini nümayiş etdirən uğurlu nümunə kimi seçilir. Əsərdə muğamdan qaynaqlanan melodik çeviklik, milli ritmik xüsusiyyətlər və Azərbaycan musiqisinə xas intonasiya xətti klassik Avropa musiqisinin harmonik dili və struktur quruluşu ilə üzvi şəkildə birləşdirilmişdir. Bu sintez bir tərəfdən milli musiqi kimliyinin bədii ifadəsinə, digər tərəfdən isə Azərbaycan musiqisinin beynəlxalq üslubda təqdim olunmasına imkan yaradır.

“Prelüd-Skerso” həm bədii məzmun baxımından, həm də texniki və pedaqoji əhəmiyyətinə görə diqqət çəkir; əsər ifaçıdan yüksək peşəkarlıq tələb etməklə yanaşı, musiqi təhsili üçün də əhəmiyyətli material hesab edilir. Bəbirov melodik sintez, harmonik inkişaf, ritm və faktura kimi müxtəlif kompozisiya metodlarından istifadə edərək klassik forma ilə milli üslubun harmonik birliyini yaratmışdır. Tədqiqat prosesində əsərin musiqi dilinin strukturu, intonasiya xüsusiyyətləri və bədii məzmunu müxtəlif elmi mənbələr əsasında təhlil edilmişdir.

Nəticə olaraq, “Prelüd-Skerso” milli və Avropa musiqi ənənələrinin vəhdətinin uğurlu tətbiqinə nümunə təşkil edir, Azərbaycan musiqi irsinin qorunması və müasir kontekstdə təqdim olunması baxımından xüsusi dəyərə malikdir. Bu əsər həm ifaçılıq təcrübəsi, həm də musiqişünaslıq tədqiqatları üçün əhəmiyyətli material kimi dəyərləndirilə bilər.

Açar sözlər: *Adil Bəbirov, Avropa klassik harmoniyası, milli musiqi ənənələri, muğam intonasiyası, Prelüd-Skerso*

Giriş

Azərbaycan musiqi mədəniyyətinin inkişaf tarixinə nəzər saldıqda, milli ənənələrlə Avropa musiqi sisteminin qarşılıqlı təsirinin formalaşdırdığı sintez modelinin xüsusi çəkisi olduğu aydın görünür.

¹ Babaverdiyeva, A. 1st-year Master's Student in Music Criticism, Nakhchivan State University, Azerbaijan. Email: aygunbabaverdiyeva.uni@gmail.com. ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-2785-5551>

XX əsrin ortalarından etibarən Azərbaycan bəstəkarlıq məktəbi bu sintezin üzərində qurularaq həm milli musiqi irsinin qorunmasını, həm də onun Avropa musiqi düşüncəsi ilə harmonik şəkildə birləşməsinə prioritet istiqamətə çevirmişdir (Bəbirov, 1975; Hacıyeva, 2016). Bu inkişaf xəttinin davamçıları sırasında Adil Bəbirov yaradıcılığı xüsusilə seçilir. Bəstəkar öz musiqi üslubunda Şərq melodik-estetik düşüncəsini Qərb klassik-romantik ənənəsinin forma və harmoniya prinsipləri ilə üzvi şəkildə əlaqələndirərək Azərbaycan bəstəkarlıq sənətinə yeni nəfəs gətirmişdir.

A.Bəbirovun musiqi dili əsasən muğam lad-intonasiyalarına, xalq musiqisi elementlərinə və milli ritmik modellərə söykənsə də, onun əsərlərində Avropa harmoniyasının, fakturasının və struktur quruluşunun təsiri açıq şəkildə hiss olunur (Bəbirov, 1966; 1968). Bu baxımdan bəstəkarın “Prelüd-Skerso” əsəri Azərbaycan musiqisində milli və Avropa üslublarının sintezinin ən parlaq nümunələrindən biri hesab edilir. Əsərin melodik xətti milli intonasiyalara əsaslanmaqla yanaşı, ümumi forma quruluşu və harmonik inkişafı klassik Avropa estetikasına uyğun şəkildə təşkil olunmuşdur. Bu vəhdət Bəbirovun musiqi təfəkkürünün mahiyyətini – milli köklərin müasir professional üslubla harmoniyasını – ifadə edir.

Bəstəkarın yaradıcılığı əsasən fortepiano üçün yazılmış prelüdlər, skertsoslar, variasiyalar, tokatalar və instrumental miniatürlərlə təmsil olunur. Onun piano musiqisi melodiyanın lirizmi, ritmin dinamizmi və milli koloritin zənginliyi ilə fərqlənir (Bəbirov, 1975). Xüsusilə “Prelüd-Skerso” bu üslubi cizgilərin bütün əsas komponentlərini özündə cəmləşdirərək həm bədii, həm texniki, həm də pedaqoji baxımdan əhəmiyyətli nümunəyə çevrilmişdir.

A.Bəbirovun musiqi təhsili və yaradıcılıq yolu da onun sənət dünyasının formalaşmasında böyük rol oynamışdır. Uşaqlıq illərindən musiqiyə həvəs göstərən bəstəkar əvvəlcə uşaq musiqi məktəbində, daha sonra orta ixtisas və ali təhsil pillələrində Azərbaycan muğam sənətinin incəliklərini və Avropa musiqisinin nəzəri-praktik prinsiplərini dərinlən öyrənmişdir. Bu ikili təcrübə onun musiqi üslubunun əsasını təşkil etmiş, milli intonasiya ilə Avropa kompozisiya metodunun sintezini mümkün etmişdir (Hacıyeva, 2016).

“Prelüd” hissəsində Bəbirov muğam intonasiyalarına əsaslanaraq emosional, introspektiv və poetik bir musiqi mühiti yaradır. Axıcı melodik xətlər, legato frazalar, harmonik zənginlik və çoxsəsli fakturanın tətbiqi əsərin ifadə gücünü artırır. Dissonansların məqsədli istifadəsi emosional gərginliyi yüksəldir və dinləyicidə dərin daxili ovqat yaradır. Bu hissə bir növ insanın mənəvi axtarışlarını, daxili monoloqunu musiqi vasitəsilə təsvir edir və əsərin dramaturji təməlinin formalaşmasına xidmət edir.

Ümumilikdə, A.Bəbirovun “Prelüd-Skerso”su milli musiqi ənənələri ilə Avropa musiqi sisteminin qarşılıqlı tamamlanmasını nümayiş etdirərək Azərbaycan fortepiano musiqisinin inkişafında mühüm mərhələ kimi çıxış edir.

Əsas hissə

Adil Bəbirov (1934–2021) Azərbaycan bəstəkarlıq məktəbinin görkəmli nümayəndələrindən biri, Qara Qarayev yaradıcılıq ənənəsinin layiqli davamçısı kimi milli musiqi mədəniyyətinin

inkişafında mühüm rol oynamışdır. O, müxtəlif janrlarda yazdığı əsərləri ilə fərqlənsə də, instrumental musiqi xətti bəstəkarın yaradıcılığında xüsusi yer tutur. Fortepiano üçün yazdığı prelüdlər, skersolar, variasiyalar və instrumental miniatürlər onun musiqi dilinin həm milli, həm də müasir professional xüsusiyyətlərini özündə birləşdirdiyini göstərir (Bəbirov, 1975).

Bəstəkarın ən məşhur əsərlərindən biri olan “Prelüd-Skerso” milli musiqi ünsürləri ilə Avropa klassik formalarının sintezinin parlaq nümunəsi hesab edilir. Bu əsərdə iki janr — prelüd və skerso — vahid silsilə daxilində birləşdirilərək dramaturji bütövlük yaradır. Prelüd janrı tarixən XVII–XVIII əsrlərdə polifonik əsərlərə giriş kimi formalaşsa da, zamanla müstəqil pyes səviyyəsinə yüksəlmişdir. Məsələn, J.S. Baxın prelüdləri fugaya giriş funksiyasını daşıyırdı, lakin Romantizm dövründə F. Şopen bu janrı tamamilə müstəqil, emosional yüklü bir ifadə vasitəsinə çevirdi. K. Debüssi isə proqramlı, epik xarakterli prelüdlər yazaraq janrın bədii imkanlarını daha da genişləndirdi.

Azərbaycan bəstəkarlarının yaradıcılığında da prelüd janrına tez-tez müraciət edilmişdir: Q.Qarayev, V.Adıgözəlov, E.Nəzirova, T.Quliyev və başqalarının əsərləri bu janrın milli düşüncə ilə qovuşmasının fərqli nümunələrini təqdim edir. A.Bəbirovun tələbəlik illəri onun fortepiano üslubunun formalaşmasında mühüm rol oynamış, bəstəkar bu dövrdə həm Azərbaycan xalq və muğam musiqisinin intonasiya sistemini, həm də Avropa musiqisinin texniki və harmonik prinsiplərini dərinlən mənimsəmişdir (Hacıyeva, 2016). Bu təsir sonradan onun bütün yaradıcılığında — xüsusilə “Prelüd-Skerso” əsərində — özünü bariz şəkildə göstərmişdir.

Skerço janrı isə adından da göründüyü kimi ilk olaraq “zarafat”, “oynaq xarakter” ifadə etsə də, zamanla daha mürəkkəb emosional məzmun qazanmışdır. XVI–XVII əsrlərdə Avropada geniş yayılan bu janr iti temp, dinamiklik və şən xarakteri ilə seçilirdi. XVIII əsrdən etibarən isə sonata-simfonik silsilələrdə menueti əvəz edərək klassik formanı həm məzmun, həm də ritmik struktura görə zənginləşdirdi. Haydn, Bethoven, Şopen, Mendelson və Çaykovski kimi bəstəkarların yaradıcılığında skersolar həm dinamikliyi, həm də dramatik məqamları ilə seçilən yüksək bədii nümunələr yaratmışdır. Xüsusilə Bethovenin skersoları qəhrəmani, gərgin və emosional ruhu ilə fərqlənərək janrın ifadə imkanlarını genişləndirmişdir.

Adil Bəbirov “Prelüd-Skerso” əsərində hər iki janrın ənənəvi xüsusiyyətlərini milli musiqi estetikasına uyğunlaşdıraraq özünəməxsus bir kompozisiya modeli yaratmışdır. Əsər Adajio tempində improvizasiya xarakterli prelüdlə başlayır; bu bölüm poetik, introspektiv və emosional bir atmosfer qurur. Melodiyanın axıcılığı, legato xətlərin ifadəliliyi, çoxsəslilik və harmonik zənginlik prelüdü bədii təsir gücünü artırır. Dissonansların məqsədli istifadəsi isə musiqinin emosional dərinliyini və dramatik yükünü qüvvətləndirir. Bu hissə insanın daxili aləmini, mənəvi axtarışlarını və düşüncə proseslərini musiqi vasitəsilə ifadə edən poetik bir tablo təsiri bağışlayır.

Prelüddən skersoya keçid məqamdaxili modulyasiya vasitəsilə yaradılır və beləliklə, əsərdə vahid dramaturji inkişaf xətti formalaşır. Skerço hissəsi isə Allegro con fuoco, 6/8 ölçüsündə, dinamik, rəqsvari və zarafatyana xarakteri ilə əvvəlki hissədən kəskin şəkildə fərqlənir. Burada milli ritmik modellərin Avropa forması ilə sintezi daha qabarıq görünür. Skerçonun melodik xəttində muğam

intonasiyalarının çevikliyi və milli ritm strukturlarının dinamizmi özünü göstərir. Orta hissədə isə lirik, geniş nəfəsli musiqi materialı təqdim olunur ki, bu da Azərbaycan lirik mahnılarının melodik xəttini xatırladır.

Beləliklə, A.Bəbirovun “Prelüd-Skerso”su həm janrlararası sintez, həm milli-musiqi intonasiasının Avropa kompozisiya prinsipləri ilə üzvi şəkildə birləşdirilməsi, həm də ifadə gücünə görə Azərbaycan fortepiano musiqisinin ən mühüm nümunələrindən biri kimi qiymətləndirilir.

Məqamdaxili modulyasiya prelüdü skerso ilə birləşdirir. Skerso Allegro con fuoco tempinə, ölçüsünə (6/8), zarafatyana və rəqsvari xarakterinə görə prelüddən fərqlənir.

Əsər mürəkkəb üçhissəli formada yazılıb. Onun birinci hissəsi dəqiq ritmi və milli intonasiya bağlılığı ilə diqqəti cəlb edir. Orta hissə Largo tempində lirik xarakterli bölümdür. Bu hissə birinci hissə ilə kəskin təzad yaradır.

Geniş nəfəsli melodiya Azərbaycan lirik mahnıları ilə bağlılıq aydın hiss olunur. Reprizada skersonun mövzusu təkrar olunur. Burada o, daha yığcam və lakonikdir.

Milli muğamlarımızdan məharətlə istifadə üsulları Adil Bəbirovun musiqi dilinin ayrılmaz hissəsidir. Bu əsərdə “Şur” muğamının intonasiyaları aydın hiss olunur. “Şur” muğamının həm lirik, həm də oynaq rəqsvari xarakteri öz təkrarolunmaz ifadəsini tapır. Qeyd edək ki, Adil Bəbirovun prelüd skersosunun Azərbaycan fortepiano musiqisində özünə məxsus yeri və rolu vardır.

Nəticə

Adil Bəbirovun “Prelüd-Skerso” əsəri Azərbaycan bəstəkarlıq məktəbində milli və Avropa musiqi ənənələrinin sintezinin uğurlu şəkildə həyata keçirilməsinin parlaq nümunəsidir. Əsərdə prelüdün lirik-poetik xarakteri ilə skersonun dinamik və enerji dolu musiqi dili üzvi şəkildə birləşdirilərək vahid dramaturji xətt yaradılmışdır. Bu iki janrın qarşılıqlı tamamlanması Bəbirovun həm milli musiqi duyumuna, həm də Avropa klassik formalarının dərin biliyinə söykənən peşəkarlığını təsdiqləyir.

Bəstəkar harmonik inkişafda Avropa klassik-romantik ənənəsinin prinsiplərindən istifadə etsə də, melodik materialın əsasını Azərbaycan muğam intonasiyaları, milli ritmik modellər və xalq musiqisinin ifadə zənginliyi təşkil edir. Bu musiqi elementlərinin sintezi əsərə özünəməxsus səs palitrası bəxş edir və milli intonasiyanın Avropa formasında təbii şəkildə yaşaya bildiyini nümayiş etdirir. Refren xarakterli təkrarlanan motivlər isə həm əsərin ideyasını ümumiləşdirir, həm də onun emosional təsir gücünü artırır.

“Prelüd-Skerso” yalnız texniki baxımdan mürəkkəb fortepiano əsəri deyil, eyni zamanda milli musiqi kimliyinin müasir bədii dildə ifadəsi kimi dəyər kəsb edir. Əsər milli ənənəyə sadiqliklə yeniliyə açıq yaradıcılıq düşüncəsinin harmoniyasını göstərir və bu xüsusiyyətləri ilə Azərbaycan musiqi mədəniyyətində xüsusi yer tutur. Bütün bunlar əsəri həm ifaçılar, həm tədqiqatçılar, həm də musiqi pedaqoqları üçün əhəmiyyətli nümunəyə çevirir.

Ədəbiyyat siyahısı.

Bəbirov, A. (1975). Prelüd-Skerso (Azərbaycan bəstəkarlarının pyesləri) (s. 14–18). Bakı: İşıq.

Hacıyeva, L. (2016). Adil Bəbirovun yaradıcılıq mühiti və tələbəlik illərindən xatirə. Musiqi Dünyası, 40–45.

Bəbirov, A. (1968). Mahnılar (Səs və fortepiano üçün) (s. 1–14). Bakı: Azərnəşr.

Bəbirov, A. (1966). Sonata (fortepiano üçün) (s. 1–17). Bakı: Azərnəşr.

Bəbirov, A. (1975). Tokkata (Azərbaycan bəstəkarlarının əsərləri) (s. 18–24). Bakı: İşıq.

Received: 01.11.2025

Revised: 03.11.2025

Accepted: 12.12.2025

Published: 13.12.2025